

Ks. dr hab. em. prof. UAM Bernard Kołodziej TChr
ul. Panny Marii 4
60-962 Poznań
Tel. kom. 606-515-616
e-mail: bkolodziej@tchr.org

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Mgr Mirosław Jacek Kucharski:

Organizacje polonijne we Francji w departamentach Nord i Pas-de-Calais. Historia i wpływ na kulturę regionu (XX-XXI w.)

Pisanej w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, na Wydziale Nauk Historycznych, w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej - pod kierunkiem dr hab. Wojciecha Olszewskiego, prof. UMK.

Emigracja z ziem polskich sięga samych początków państwowości polskiej. Już bowiem wtedy istniała tzw. emigracja dynastyczna, kiedy to przedstawiciele polskich rodów królewskich Piastów i Jagiellonów oraz polskich rodów możnowładczych wchodząc w małżeństwa dynastyczne, udawali się do innych krajów.

Kontakty Polski i Francji sięgają również tamtych czasów. Po śmierci ostatniego z linii męskiej Jagiellona Zygmunta Augusta, sejm polski wybrał na króla w 1573 roku Francuza Henryka Walezego, który jednak w rok później uciekł do rodzimej Francji, aby tam odzyskać tron.

W XVI wieku za granicę z ziem polskich udawali się polscy humaniści. Drogi ich najczęściej wiodły na uniwersytety we Włoszech, ale sięgały też Paryża. Wpływy francuskie były coraz znaczące w Europie, w tym także i w Polsce, które określane były jako „moda na francuszczyznę”.

Kolejny epizod walki o tron w Polsce sięgał przełomu XVII/ XVIII wieku czasów po śmierci króla Jana III Sobieskiego, kiedy to szlachta wybrała na tron polski Franciszka Ludwika Burbon-Conti. Został ogłoszony królem 27 czerwca 1697 roku przez prymasa Michała Radziejowskiego. Przyłynął nawet w eskorcie 6 okrętów do Gdańska, by objąć polski tron, ale zjednoczone państwa: Austria, Brandenburgia i Rosja przeciwne były tej kandydaturze i poparły jego kontrkandydata Augusta II Sasa, a zmusiły Franciszka do opuszczenia portu Rzeczypospolitej.

W czasie schyłku I Rzeczypospolitej, zwłaszcza po wybuchu rewolucji francuskiej i dwu kolejnych rozbiorów, Polska liczyła na pomoc Francji w zachowaniu swojej niepodległości, dotyczyło to zwłaszcza Powstania Kościuszkowskiego, niestety, mimo osobistych zabiegów Tadeusza Kościuszki, francuski rząd rewolucyjny nie wyraził gotowości pomocy.

Po utracie niepodległości i rozbiorach Polski wzrosły przyczyny powodujące emigrowanie z rodzinnego kraju. Przeżywając głęboko upadek niepodległości, Polacy angażowali się w wszystkie europejskie ruchy narodowo-wyzwoleńcze i rewolucyjne, z głęboką nadzieją, że pomoże to odzyskać niepodległość dla utraconej Ojczyzny. Polacy walczyli u boku Napoleona, jednak poza utworzonym przez niego Księstwie Warszawskim, nie doczekano się wskrzeszenia państwa polskiego. W dodatku ponad 2500 Polaków walczących w armii Napoleona zostało wysłanych do tłumienia buntu na Haiti, gdzie trwała walka o wyzwolenie tej wyspy spod panowania Francuzów.

Później każde przegrane powstanie narodowe oraz represje po ich stłumieniu, były przyczyną kolejnej fali emigracyjnej. Po przegranych Powstaniu Listopadowym, ok. 10 000 Polaków w tym członków rządu sejmu, administracji, profesorowie, poeci i duchowni tworzyli tzw. „Wielką Emigrację”, nie ze względu na liczebność, ale z tego powodu, iż była to kulturalna elita narodu. Z tego grona w 1836 roku powstało pierwsze polskie zgromadzenie zakonne na emigracji i dla emigracji – Księża Zmartwychwstańcy. Wtedy to, abp Paryża Denys Auguste Affre w 1844 roku przekazał Polakom kościół pw. Wniebowzięcia NMP przy rue Saint-Honoré służący do dziś emigracji polskiej. Ocenia się, że do 1914 roku we Francji mieszkało ok. 30 000 Polaków.

Dodać trzeba, iż rząd francuski, już w czasie I wojny światowej pomagał wskrzeszeniu państwa polskiego, a po jej zakończeniu, przy odbudowywaniu się po rozbiorach państwowości polskiej. We Francji powstała w 1917 roku tzw. „Błękitna Armia” pod dowództwem gen Józefa Hallera. W odbudowie państwa wielkie zasługi położył marszałek Francji i potem Polski Ferdynand Foch. Nieoceniona była jego pomoc zwłaszcza w czasie Powstania Wielkopolskiego, a później wojsko francuskie stacjonowało na Górnym Śląsku w czasie plebiscytu i powstań śląskich.

Po I wojnie światowej na cmentarzach we Francji, Polacy, oprócz pomnika ku ich czci nie posiadają własnej kwatery – spoczywają we wszystkich kwaterach innych narodowości.

Ilość polskich emigrantów we Francji znacznie zwiększyła się po zakończeniu I wojny światowej. Rząd polski w obliczu bezrobocia i wielkiego kryzysu w kraju nie był w stanie przyjąć reemigrantów. Francja natomiast była bardzo zainteresowana sprowadzeniem wykwalifikowanych robotników polskich, zwłaszcza przez Centralny Komitet Francuskich Kopalń. Wyjazdy do Francji poparły polskie organizacje zawodowe i społeczne w Niemczech, zwłaszcza z Nadrenii i Westfalii, gdzie po przegranej wojnie nastąpił wielki kryzys gospodarczy.

W 1920 roku odbyła się pierwsza konferencja polsko-francuska, w czasie której uzgodniono warunki osiedlenia się Polaków. Konsulaty polskie w Essen i Düsseldorfie wydawały tymczasowe paszporty i dokument umożliwiające wyjazd. Ocenia się, że od 1921-1924 roku wyjechało z Niemiec ok. 25 000 robotników, zwłaszcza górników, co wraz z ich rodzinami stanowiło ok. 160 000 osób. Grupa ta osiedliła się w północnych departamentach Francji Pas-de-Calais oraz Nord. Oni tam reaktywowali niemal wszystkie związki i stowarzyszenia, koła teatralne, śpiewacze, organizacje sportowo-gimnastyczne w tym także „Sokół”, stowarzyszenia religijne i bardzo popularne wśród górników Stowarzyszenie św.

Barbary. Mieli także wypracowaną i sprawdzoną w Niemczech organizację związkową oraz dobrze zorganizowane życie społeczne i religijne. Posiadali bogate doświadczenie w walce o swoje prawa, umieli się organizować. Stanowili oni zwartą grupę pod względem ekonomicznym i kulturowym. Cechą tej grupy był patriotyzm i głęboka religijność. Grupa ta była dobrze przygotowana do pracy w przemyśle ciężkim, górnictwie i hutnictwie, gdyż poziom techniczny zakładów niemieckich był wyższy niż francuskich. W latach 1922-1925 polskie organizacje wystąpiły do zarządu przemysłowców północnej Francji z inicjatywą sprowadzenia do centrów przemysłowych, zwłaszcza kopalń polskich księży, celem prowadzenia wśród nich polskiego duszpasterstwa. Inicjatywa ta była skuteczna i właściciele kopalń budowali polskie kaplice, które później stawały się parafiami.

Po przyjeździe do Francji „Westfalczyków”, doszła wtedy jeszcze emigracja z Polski ok. 200.000 osób, a później w czasie kryzysu emigracja polska zwiększyła się do ok. pół miliona.

Lata II wojny światowej, to też wielka współpraca między Polską a Francją, poczynając od możliwości odbudowania we Francji wojska i rządu polskiego po klęsce wrześniowej. Po agresji niemieckiej na Francję, wojsko polskie walczyło wtedy wraz z Francuzami w obronie niepodległości tego kraju, a po klęsce wojsko i rząd polski przedostali się do ostatniego sojusznika jakim była Wielka Brytania.

Wszystkie te fakty z historii Polski i Francji zostały przedstawione w wielu pracach naukowych i opracowaniach. Istnieje bogata bibliografia przedstawiająca te zagadnienia oraz różne aspekty wzajemnego współistnienia. Ciągłe jednak odkrywa się nowe źródła, a przez te odkrycia inaczej interpretuje się minione wydarzenia.

W ten tok dalszego studiowania i pogłębiania całej spuścizny po bogatej historii Polski i Francji, zwłaszcza historii migracji polskiej (która ciągle jest aktualna), wpisuje się niniejsza rozprawa doktorska mgr. Jacka Kucharskiego.

Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym przedmiotem zainteresowania Autora rozprawy doktorskiej mgr. Mirosława Kucharskiego pt. *Organizacje polonijne we Francji w departamentach Nord i Pas-dr-Calais. Historia i wpływ na kulturę regionu (XX – XXI w.)* jest przedstawienie i opracowanie działalności organizacji polonijnych o charakterze religijnym, społeczno-kulturowym, folklorystycznym, a nawet sportowym w północnej Francji oraz jak ta działalność wpłynęła na kształt kultury regionu i jak wielki wniosła do niej trwałe i istotny wkład. Np. Istniało tam ponad dwadzieścia polonijnych klubów piłkarskich z polskimi nazwami. Wychowankowie tych klubów grali nawet w reprezentacji Francji. Do dziś Francuzi pamiętają nazwiska tych zawodników: Marian Wiśniewski i Raymond Kopaszewski, znany pod skrótem sportowym: Kopa. Najlepszy klub piłkarski tegoż regionu: FC Lans, zaliczany był do najlepszych klubów we Francji. W tym klubie występowali nie tylko rodowici Francuzi, również Francuzi polskiego pochodzenia, a później jeszcze w czasie PRL-u, znani polscy piłkarze, wśród których byli reprezentanci pochodzący z kraju. Nawet w organizowanym po wojnie „Wyścigu Pokoju” brali w nim udział francuscy kolarze polskiego pochodzenia. Prawie we wszystkich dyscyplinach sportowych wybijali się Polacy i osoby polskiego pochodzenia, reprezentując francuskie barwy.

Praca ta, to ciekawe i interesujące studium badań, gdyż wówczas te departamenty przemysłowe, zwłaszcza w minionym czasie były licznie zamieszkałe przez Polaków i Francuzów polskiego pochodzenia. Po zamknięciu wszystkich kopalń i rekultywacji terenów młodzi ludzie opuszczali te tereny i szukali pracy w innych departamentach. Pozostał jednak tam specyficzny obraz regionu, dzięki Polonii francuskiej. Jak sam Autor zauważył: „prace badawcze w terenie umożliwiły mi poznanie nowych, dotychczas nieujętych w literaturze przedmiotu procesów, które w efekcie dały współczesny ogląd fenomenu kulturowego badanego terenu”. (s.9) Niewątpliwie, znajomość przez Autora języka francuskiego ułatwiła mu prowadzenie badań źródłowych w archiwach francuskich oraz w przeprowadzanych wywiadach.

Tytuł tej obszernej rozprawy (ss. 317) jest adekwatny do zawartej w niej treści. – jest ukazaniem tegoż trwającego fenomenu kulturowego, do którego Autor po przeanalizowaniu wszystkich dostępnych źródeł potrafił dotrzeć.

Celem podjęcia się opracowania tegoż tematu przez Autora, jest niewątpliwie chęć włączenia się do dalszych badań nad poznawaniem i opracowywaniem losów Polaków, a następnie Polonii francuskiej, którzy zostawili po sobie w tych dwóch północnych departamentach spuściznę kulturową oraz badanie wzajemnego przenikania się obydwu kultur: polskiej i francuskiej.

W czasie badań postawił sobie trzy pytania, na które starał się w tekście rozprawy odpowiedzieć:

- a/ jaki był kontekst historyczny, polityczny i społeczny przemian w organizacjach polonijnych
- b/ jakie mechanizmy były i są odpowiedzialne za ciągłość trwania organizacji polonijnych
- c/ w którym momencie polonijne organizacje zaczęły wywierać istotny wpływ na kulturę regionu.

Bibliografia i metoda pracy

Autor rozprawy doktorskiej zebraną w czasie kwerendy bibliografię podzielił na dziewięć zasadniczych działów:

- I.** Materiały archiwalne (s.292-294), podając zaraz przy nich skróty:
 1. Archiwum Departamentu Pas-de-Calais w Arras i Denville (ADPdC)
 2. Archiwum Kongresu Polonii Francuskiej (AKPF)
 3. Archiwum Akt Nowych (AAN)
- II.** Materiały źródłowe drukowane (s.194)
- III.** Prasa (s.294-295)

Uwaga krytyczna i dyskusyjna:

Tytuły periodyków przedstawione są dobrze, zgodnie a porządkiem alfabetycznym. Jednak stawiam pytanie: Czy nie można byłoby jeszcze przy tytułach czasopism podać lata i miejsce ich pochodzenia?

- IV.** Artykuły prasowe (s.95-297)

- V. Opracowania (s.297-305)
- VI. Pamiętniki, relacje, wspomnienia (s.305-306)
- VII. Encyklopedie, słowniki i informatory (s.306-307)
- VIII. Źródła internetowe (s.307-308)
- IX. Filmografia (s.308)

Mimo tej jednej uwagi krytycznej, za właściwie dyskusyjnej, należy podkreślić dobrze przeprowadzoną wnikliwą i drobiazgową kwerendę do tej pracy.

Zawsze można się jeszcze znaleźć pewną ilość niepublikowanych opracowań czy pamiętników z minionego okresu, dziś niedostępnych, a przechowywanych w domowych archiwach prywatnych.

Nie ulega jednak wątpliwości, że zebrana bibliografia wyczerpuje opracowanie założonego tematu pracy.

Zebrane materiały potrzebne do tej rozprawy zostały opracowane metodą historyczną oraz analityczno-syntetyczną.

Układ i konstrukcja pracy

Konstrukcja tej pracy oraz jej układ odpowiada zamierzonym przez Autora celom. Zebrany i opracowany materiał źródłowy, opracowania i literatura pomocnicza został podzielony na pięć rozdziałów, poprzedzonych Wprowadzeniem, a całość rozprawy zamyka: Zakończenie i Bibliografia.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym: *Kontekst historyczny, polityczny i gospodarczy w zarysie*, Autor przedstawił problem w pięciu paragrafach prezentujących: Dekada 1908-1918; Dwie dekady 1919-1939; II wojna światowa i lata powojenne do 1950 roku, z podtytułem: Trudne lata 1944-1950; Lata 50, 60, 70 i 80.

Rozdział drugi, zatytułowany: *Organizacje religijne*, zawiera cztery paragrafy: Polska Misja Katolicka we Francji (PMK) i Misjonarze Oblaci; Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (KSMP) i Krucjata; Polskie Zjednoczenie Katolickie we Francji (PZK); Towarzystwa Mężów Katolickich, Bractwa Żywego Różańca i Chóry Kościelne.

Rozdział trzeci, zatytułowany: *Chóry. Zespoły muzyczne i folklorystyczne*, zawiera trzy paragrafy: Chóry kościelne i świeckie; Orkiestry i zespoły muzyczne oraz Zespoły Folklorystyczne.

Czwarty rozdział, zatytułowany: *Organizacje sportowe*, zawiera też trzy paragrafy: Piłka nożna; Kolarstwo, lekkoatletyka i inne dyscypliny sportowe; Bractwa Kurkowe oraz Towarzystwa Gimnastyczne „Sokół”.

Piąty rozdział, zatytułowany: *Organizacje koordynujące, patriotyczne, kulturalno-oświatowe i społeczne*, zawiera pięć paragrafów: Unie, zrzeszenia, związki i komitety; Kongres Polonii Francuskiej (KPP); Organizacje patriotyczne; Nowe formy stowarzyszeń po 1966 roku oraz Stowarzyszenia kulturalno-oświatowe i społeczne.

Bardzo dobry i cenny w tej pracy jest zamieszczony na końcu pracy aneks, który zawiera:

- a/ Mapy
- b/ Dokumenty
- c/ Tabele
- e/ Ilustracje, których jest 91, a które ubogacają tę pracę.

Konkludując: Zebrany i opracowany materiał źródłowy oraz konstrukcja rozprawy jest poprawna, a rozdziały i paragrafy w pełni wyczerpują zasadniczy problem postawiony w tytule rozprawy doktorskiej.

Wnioski wypływające z tej rozprawy doktorskiej, przeprowadzona kwerenda i zebrany materiał mogą stanowić postawę i wzór do prowadzenia dalszych badań naukowych nad Polakami i emigracją polską we Francji. Wiele osób pochodzących z Polski oraz polskiego pochodzenia mieszka w innych regionach we Francji, choćby Basenie Centralnym czy okręgu przemysłowym na południu Francji Saint-Étienne i Creusot.

Analiza treści i wnioski krytyczne

Zebrany materiał źródłowy i treść rozprawy doktorskiej mgr. Mirosława Kucharskiego są adekwatne do tytułu pracy oraz do tematów kolejnych rozdziałów, a także do poszczególnych paragrafów zamieszczonych w rozdziałach.

Autor dobrze i swobodnie posługuje się techniką pisania pracy naukowej, dotyczy to całości konstrukcji pracy oraz do stosowania przypisów.

Nieliczne uwagi krytyczne i dyskusyjne zostały przedstawione przy omawianiu poszczególnych fragmentów pracy. Dotyczy to także propozycji do wykorzystania przy przygotowywaniu rozprawy do druku.

Propozycje:

Proponowałbym jednak do drugiego rozdziału w pierwszym paragrafie dodać jeszcze reformę Polskiej Misji Katolickiej przeprowadzoną po I wojnie światowej przez prymasów Polski: kard. Edmunda Dalbora i po nim kard. Augusta Hlonda.

Proponowałbym też po Misjonarzach Oblatach dodać jeszcze Zmartwychwstańców oraz Chrystusowców pracujących we Francji od 1936 roku w Polskiej Misji Katolickiej, a po II wojnie światowej pracujących zwłaszcza w departamentach Nord i Pas-de-Calais.

Praca ta jest rzetelnym opracowaniem i przedstawieniem życia organizacyjnego i społecznego Polaków i Polonii Francuskiej mieszkających na północy Francji w departamentach Nord i Pas-de-Calais.

Wniosek końcowy:

Wyrażam przekonanie, że rozprawa mgr. Mirosława Kucharskiego spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawie doktorskiej, które uzasadniają postawienie wniosku o dopuszczenie go do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M. Kucharski', is written over a horizontal line.

Poznań, 13.08.2019 rok